
Varslere – er de ”vanskelige personer” – eller blir de gjort til det?

KOMMENTAR

AXEL WANNAG

Direktoratet for arbeidstilsynet

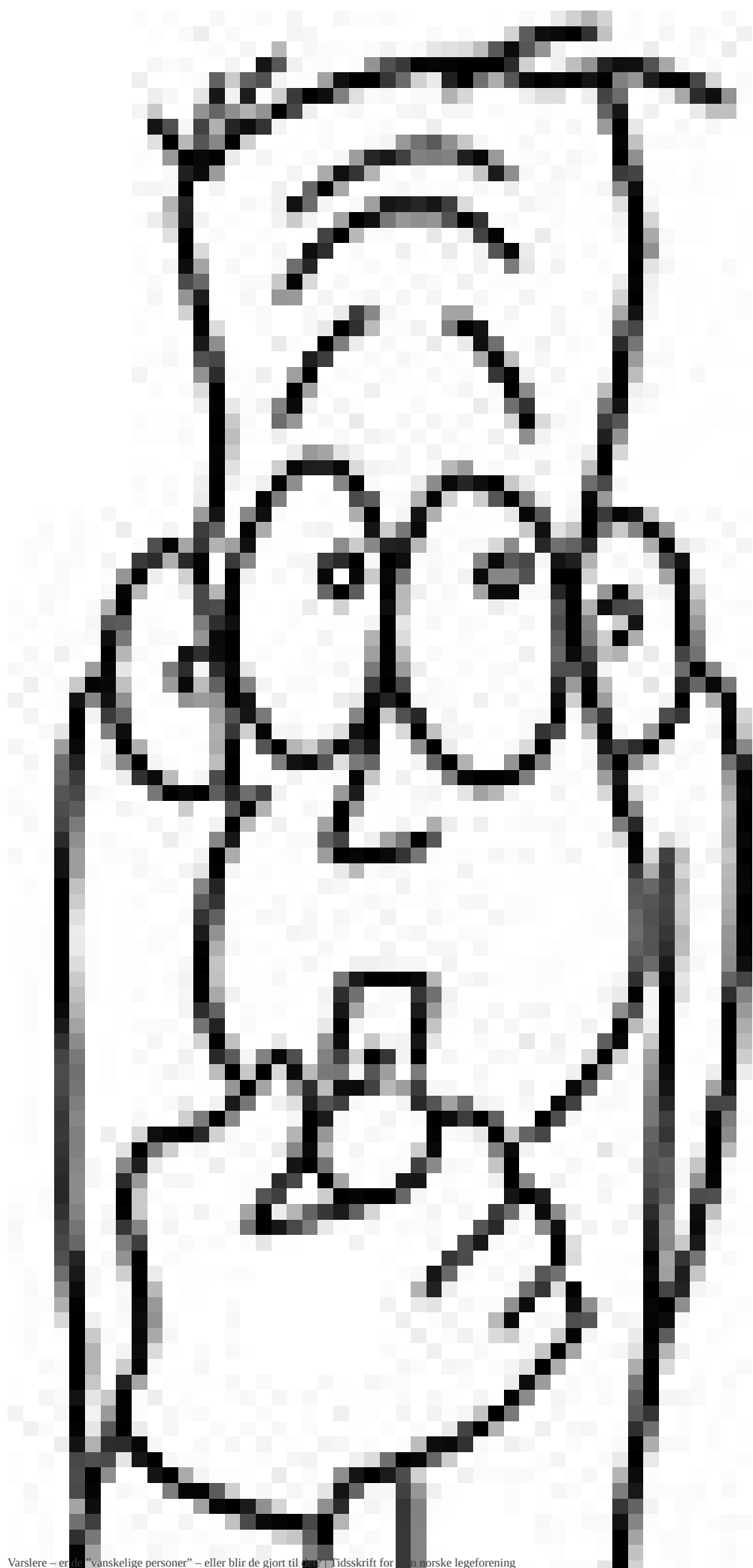
Fr. Nansens vei 14

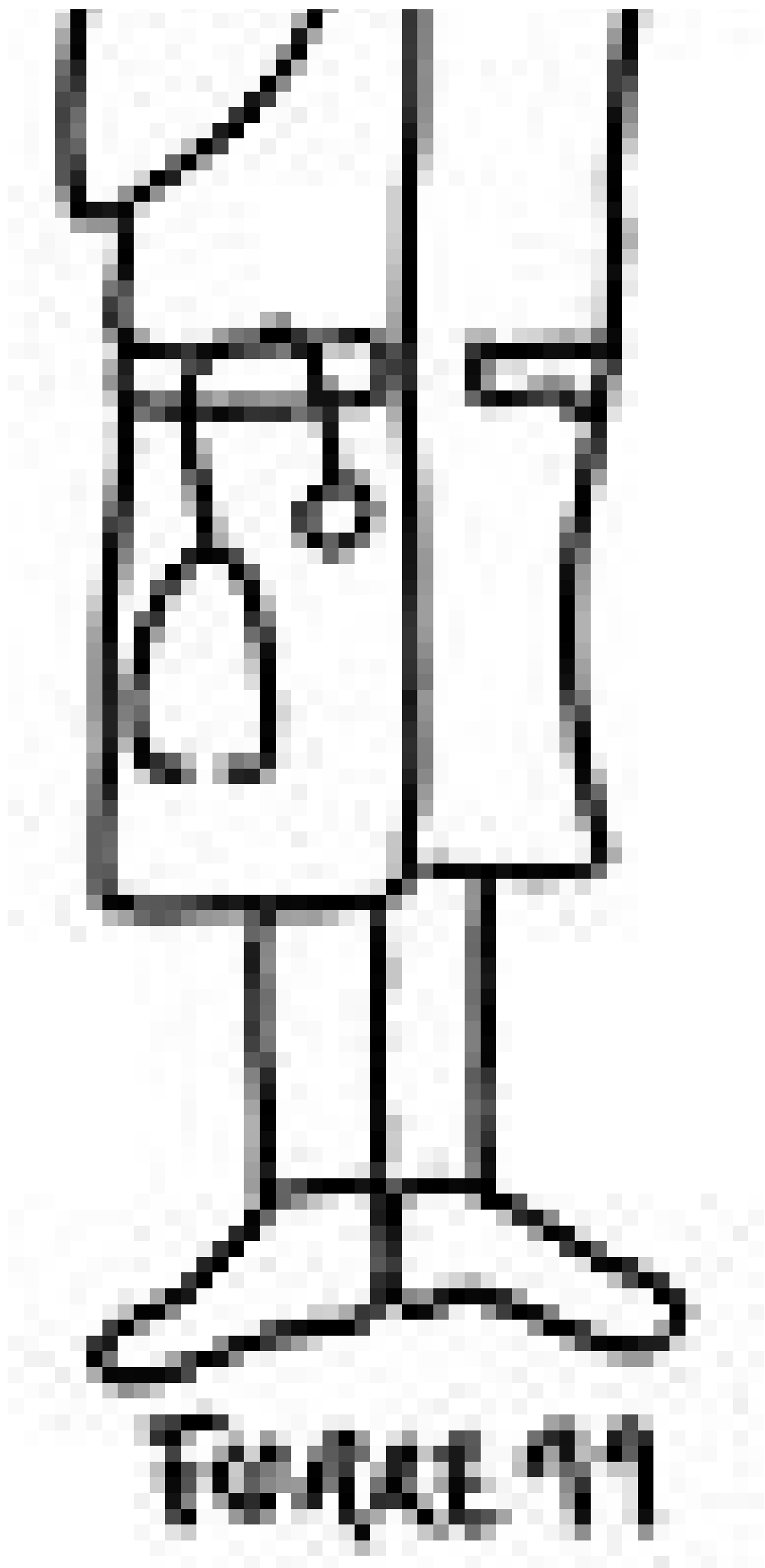
0032 Oslo

Etter gjennomlesing av Tidsskriftet nr. 11/2000 (1) sitter jeg igjen med inntrykket av at kollega Carl Magnus Edenbrant søkes fremstilt av sykehusets ledelse som en ”vanskelig person”. Det trekkes frem at det var samarbeidsproblemer med Edenbrant før han i august 1998 varslet om mulig aktiv dødshjelp, og sykehusledelsen hevder at Edenbrant ikke ”objektivt sett” ble mobbet, mens dette angis å ha vært Edenbrants grunn til å slutte ”frivillig” i juni 1999.

Bør vi lesere feste lit til en slik fremstilling av varsleren som ”den vanskelige personen”? Ut fra det bilde vi etter hvert har fått om spillet i konflikten som oppstår når det blir varslet, synes konklusjonen å måtte bli: Snarere tvert imot. Fra tilfeller Arbeidstilsynet har innsikt i, og fra rapporter og undersøkelser som er gjort av fenomenet varslings, ser vi et meget ubehagelig mønster når de ansvarlige vil undertrykke varslers budskap om at pågående praksis kan være diskutabel.

Dette skjer: Den umiddelbare reaksjonen (fra første dag) er å forsøke å fjerne ”det ubehagelige budskapet” ved å gå løs på og forsøke å nøytralisere varsleren som kommer med budskapet.

Isolering

Uhyre raskt mobiliseres de som vil forsvare det bestående på arbeidsplassen, for å isolere varsleren (og eventuelt andre som er åpne for å diskutere varslers budskap). Det er mange teknikker for slik isolering. Metoden ”den kalde skulder”, hvor man oppfører seg overfor varsleren som om han/hun ikke eksisterte, går igjen. Da signalene på arbeidsplassen om at varsleren skal isoleres er så sterke, tydelige og alvorlige, trekker de fleste arbeidskolleger seg unna. Varsleren mister muligheten for kollegastøtte, noe som er svært viktig for ansatte som blir involvert i konflikter på arbeidsplassen. I et slikt fiendtlig miljø er den naturlige reaksjon for oss alle at vi blir vaksomme, både overfor dem vi skal arbeide sammen med og overfor arbeidsplassens ledelse. Vaksomhet i en slik situasjon er en grunnleggende og velbegrunnet overlevelsesstrategi.

Varsleren står alene

I en isolert situasjon hvor de ansvarlige ikke vil vite av det budskapet det er blitt varslet om, er det helt naturlig for varsleren allikevel å forsøke å få budskapet drøftet. Varsleren henvender seg derfor til utenforstående institusjoner og personer som varsleren oppfatter har slike posisjoner at de burde reagere på budskapet han/hun har varslet om. Svært ofte blir imidlertid varsleren skuffet. Heller ikke her får han/hun aktiv støtte (2). For varsleren er det da naturlig å bli skuffet og vaksom også overfor disse institusjonene og enkeltpersonene.

Spredning av konflikten til resten av ”miljøet”

I de tilfeller hvor arbeidsplassen der budskapet blir varslet er del av et større miljø (for eksempel et fagmiljø), trekkes dette raskt inn i saken. Varsleren finner fort at faglig kontakt, stillingsmuligheter o.l. blir ødelagt i hele vedkommendes fagfelt. Dette er grunnlaget for at dr. Stephen Bolsin, som varslet om forholdene ved barnehjertekirurgien ved Bristol Royal Infirmary, fant at han ikke var ønsket som anestesilege i England og måtte flytte til Australia for å fortsette sin karriere (3).

Varsleren kjemper alene for eget faglig, sosialt og fysisk liv

Varsleren befinner seg altså ganske raskt i en situasjon preget av faglig isolering og utstøting – en sosialt meget belastende situasjon, med direkte fare for helse og liv. Lennane fant i sin undersøkelse av et selektert utvalg av varslere (2) at bare ti av 35 fremdeles arbeidet fulltid, mens ti var uten arbeid. Resten hadde funnet andre ordninger. Det var sju (av 27) brutte familiære forhold på grunn av saken, og i ti av de resterende forhold var samlivet blitt forverret. Særdeles alvorlig er det at også barn blir

rammet. 60 av i alt 77 barn av varslerne ble påvirket negativt av saken. Varslerne hadde stort tap av inntekt i 25 av de 37 tilfellene, og ble naturligvis påført utgifter til juridisk og medisinsk assistanse. Den personlige helsen til varslerne ble klart forverret under bilde av stressreaksjoner – søvnvansker, uro, angstanfall, depresjoner, diaré, pustebesvær, magebesvær, tap av appetitt, vekttap, høyt blodtrykk, hodepine og tretthet. 15 måtte få medisiner som de ikke hadde brukt før varslingen. To hadde forsøkt suicid, 14 hadde vurdert det.

I en slik situasjon, hvor varsleren virkelig må kjempe for eget liv og helt naturlig må innta en vaktsom og forsiktig holdning til sine omgivelser (også til dem som ikke direkte er involvert i saken), vil vedkommende naturligvis før eller siden komme med utsagn eller utføre handlinger som av mange utenforstående vil bli oppfattet som spesielle.

Varsleren som ”vanskelig person”

Det er derfor uhyre lett for dem som ikke vil at budskapet det er varslet om skal diskuteres, å sette ut et rykte om at varsleren er en ”vanskelig person”. Med det stresset varsleren blir utsatt for, kan man bare sitte og vente på at han/hun før eller senere vil oppføre seg slik at dette ryktet blir bekreftet av varsleren selv.

Varslerene er ikke nødvendigvis ”vanskelige personer” – men de blir gjort til det

Ut fra dagens viten synes dette å være det som skjer med de aller fleste varslere. I utgangspunktet er det derfor riktig av oss utenforstående å oppfatte en varsler som en normal person satt inn i en meget stressende situasjon. I varslingssaker bør vi derfor aktivt se bort fra rykter om at varsleren er en ”vanskelig person” og i møte med ham/henne legge vekt på alminnelig dannelse og empatisk kontakt. Det er ellers naturligvis grunn til å stille varslere på lik linje med alle andre ved ansettelser. Kanskje er det nettopp de personene som tør si ifra om avvikssituasjoner som vi mest trenger i dagens samfunn, med vår sterke fokusering på kvalitet og sikkerhet.

LITTERATUR

1. Halvorsen P. Bærum-saken – hva skjedde med arbeidsmiljøet? Tidsskr Nor Lægeforen 2000; 120: 1359 – 61.
2. Lennane KJ. ”Whistleblowing”: a health issue. BMJ 1993; 307: 667 – 70.
3. Dyer C. UK introduces far reaching law to protect whistleblowers. BMJ 1999; 319: 7.

Publisert: 30. juni 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 14. juli 2026.